

Шилова Ольга Юріївна,
канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»;
Чермошенцева Євгенія Сергіївна,
магістрант факультету економіки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ І МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ

Розглянуто сутність поняття «інноваційний потенціал підприємства», його взаємозв'язок із складовими потенціалу суб'єкта господарювання, надано авторське тлумачення цієї категорії. Запропоновано складові механізми управління інноваційним потенціалом підприємства, що забезпечують активізацію інноваційних процесів економічних агентів національної економіки.

Ключові слова: інноваційний потенціал, підприємство, управління, мета, функції.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний стан національної економіки свідчить про недостатність темпів її зростання, що не забезпечує подальшого економічного розвитку. Однією з причин подібних тенденцій є зменшення впливу інноваційних процесів на результативність діяльності економіки в цілому й підприємств як її окремих складових. При цьому значна увага приділяється насамперед вирішенню поточних завдань, пов'язаних із розробленням і впровадженням новачій, у той час як відсутність обґрунтованих стратегічних планів дозволяє створити передумови подальшого динамічного розвитку лише в деяких аспектах господарської діяльності. Так, наприклад, за даними Держкомстату України [1], останнім часом спостерігається незначне зростання кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю (рисунок 1).

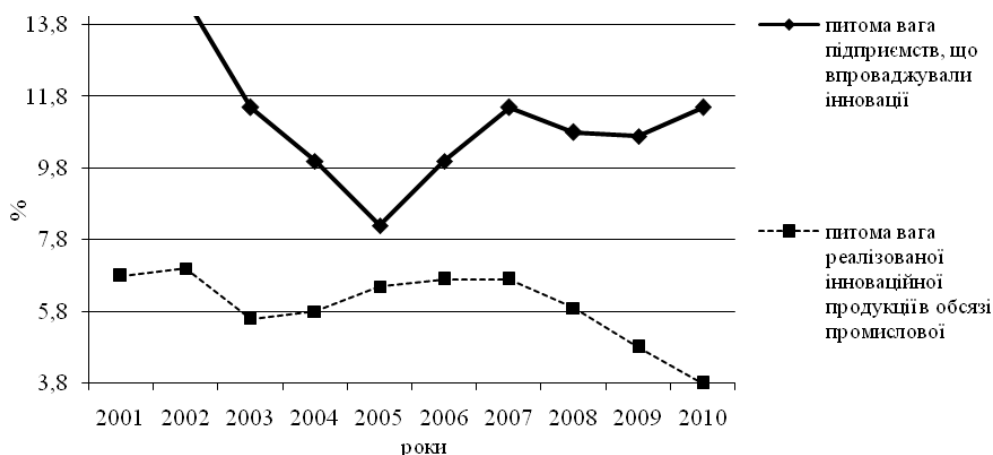


Рисунок 1 – Динаміка інноваційної активності підприємств України в 2001-2010 рр.

Однак при цьому має місце стрімке скорочення результативності інноваційної діяльності, що знаходить своє відображення в питомій вазі інноваційної продукції в загальному обсязі виробництва й реалізації товарів, робіт та послуг (рис. 1), що в довгостроковому періоді створить несприятливі умови для здійснення поточної виробничої діяльності. Таким чином, актуальними залишаються питання розвитку методичних і практичних підходів до управління інноваційною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретичного обґрунтування і методичного забезпечення управління інноваційною діяльністю підприємств знаходяться в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Однак слід зазначити, що результати їх роботи значною мірою присвячені окремим аспектам інноваційної активності, що підвищує рівень обґрунтованості відповідних управлінських рішень. Так, наприклад, у працях Загороднього А.Г. [2], Ганушак-Єфименко Л.М. [3, 4], Ілляшенка С.М. [5] наголошується на пріоритеті застосування стратегічних підходів до управління інноваційною діяльністю, залишаючи поза увагою поняття і необхідність дослідження інноваційного потенціалу підприємства як головного об'єкта стратегічного й тактичного управління. Однак проблема управління інноваційною діяльністю та інноваційним потенціалом зокрема не може розглядатися як самостійна, вона знаходить своє відображення у створенні «нової економіки», що базується насамперед на реалізації досягнень науково-технічного прогресу [6]. З іншого боку, забезпечення високої інноваційної активності створює передумови для зміцнення економічної безпеки підприємства як окремого суб'єкта й національної економіки в цілому [7]. У роботі Антоненко І.В. [8] знаходять розвиток видові прояви інноваційного потенціалу на різних рівнях дослідження. Така різноманітність проявів результатів інноваційної діяльності привела до необхідності їхньої комплексної оцінки [9-11]. При цьому в зазначених дослідженнях спостерігається певна нетотожність сутності інноваційного потенціалу як окремого підприємства, так й інших рівнів економічного дослідження.

Не вирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Вирішенню завдання координації тактики й стратегії інноваційної діяльності сприяє подальше удосконалення теоретичного апарату з управління інноваційним потенціалом підприємств, що пов'язує специфіку внутрішнього й зовнішнього середовища суб'єкта господарювання з перспективами його інноваційного розвитку, яке є результатом дії чинників макросередовища.

Таким чином, **метою статті** є уточнення поняття інноваційного потенціалу підприємства, а також подальший розвиток теоретичних основ управління інноваційним потенціалом суб'єктів господарювання.

Основний матеріал. Поняття «інноваційний потенціал» є досить новим для сучасних умов. У найбільш широкому розумінні ним користуються в природничих науках [12], де він означає наявні можливості, які можуть бути використані для досягнення поставленої мети або системи цілей. Така змістовність поняття дозволила поширити його й на господарську діяльність, у тому числі інноваційні процеси, що дало можливість ототожнити його з єдністю трьох компонентів – наявних ресурсів, можливостей підприємства як соціально-економічної системи здійснювати господарську діяльність, а також здібностей окремого члена цього колективу щодо ефективного виконання своїх обов'язків і досягнення цілей підприємства.

Розглядаючи ресурси як складову інноваційного потенціалу, необхідно зазначити, що в частині використання факторів виробництва (праця, земля, капітал,

підприємницькі здібності, інформація), поняття «ресурси» і «потенціал» є економічно порівнянними [13; 14]. Однак у широкому розумінні потенціал є набагато ширшим за ресурси, що використовуються для його реалізації або зміцнення. Маючи у своєму розпорядженні певну кількість ресурсів, не всі підприємства в повній мірі реалізують свій потенціал (а в деяких випадках за наявності однакової кількості ресурсів матимуть різні рівні потенціалу, у тому числі за рахунок впровадження новацій), тобто ресурси доцільно вважати необхідною, але недостатньою умовою реалізації потенціалу. Крім того, ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства невід'ємний від суб'єктів діяльності [15, с. 40-41].

Іншим необхідним елементом інноваційного потенціалу повинні бути методи ефективного управління підприємством для реалізації своєї місії, а також системи цілей тактичного й стратегічного характеру. Однак наявність лише цього компонента не свідчить про наявність і можливості реалізації інноваційного потенціалу підприємства, оскільки необхідно мати не лише інструменти впливу, але й ресурси, що використовуватимуться як підґрунтя прийняття управлінських рішень, тобто методи управління також є необхідним, але недостатнім елементом потенціалу підприємства. Включення в інноваційний потенціал підприємства можливостей окремого члена колективу є доцільним, оскільки кінцева реалізація поставлених цілей за допомогою існуючих методів управління і за наявності обмеженої кількості ресурсів стає можливою лише за умови повного виконання своїх обов'язків усіх працівників підприємства поза залежністю від їхнього місця і ролі у виробничому або інноваційному процесі.

Таким чином, можна стверджувати, що інноваційний потенціал підприємства є результатом наявності ресурсів (що характеризують кількість і якість факторів виробництва в певних умовах), залучених для досягнення поставлених цілей за допомогою існуючих методів регулювання і координації діяльності суб'єкта господарювання на засадах соціального менеджменту. Тобто це характеристика ресурсної готовності підприємства здійснювати тактичне й стратегічне управління інноваційною діяльністю, з чим погоджуються автори [12; 16, с. 5; 17, с. 6; 18].

Разом з тим дослідження сутності інноваційного потенціалу неможливе без розгляду його взаємозв'язку й взаємозалежності від інших складових загального потенціалу підприємства. Традиційно [19] потенціал підприємства включає фінансовий, виробничо-технологічний, економічний, науково-технічний і кадровий потенціал, які з інноваційним потенціалом утворюють діалектичну єдність, що створює передумови для подальшого економічного розвитку. Так, інноваційний потенціал, як зазначалося раніше, необхідно розглядати як сукупність трьох компонентів, одним із яких є ресурси. Крізь призму складових загального потенціалу підприємства ресурси є стрижнем фінансового потенціалу (фінансові ресурси), кадрового потенціалу (трудова ресурси). Крім того, можливості кожного члена трудового колективу підприємства ефективно виконувати свої посадові обов'язки є компонентою науково-технічного потенціалу. Тобто має місце взаємопроникнення складових потенціалу підприємства, що накладає відбиток на розвиток сутності поняття «інноваційний потенціал підприємства».

Інший аспект інноваційного потенціалу полягає в урахуванні специфіки інноваційної діяльності та інноваційних процесів, які в результаті створюють можливості для реалізації інноваційного потенціалу [20; 21]. Тобто інноваційний потенціал необхідно розглядати не лише з позицій ресурсного забезпечення і взаємозв'язку, взаємозалежності від інших компонентів загального потенціалу

підприємства, але й з позицій здатності створювати й комерціалізувати нововведення. Інноваційний потенціал підприємства необхідно досліджувати за стадіями інноваційного процесу конкретного підприємства з погляду можливості задоволення суспільних і особистих потреб через створення нових зразків продукції, технології та ін.

З урахуванням неоднорідності видових проявів інноваційного потенціалу [8; 12; 18; 22] необхідно пояснити, що специфіка досліджуваного поняття полягає в можливості як явної реалізації здатностей підприємства до впровадження нововведень, так і в прихованих можливостях, що в даний час не використовуються. Зазначені характеристики можуть мати як фактичний результат, так і запланований, або бажаний за тих чи інших макроекономічних та внутрішніх умов суб'єкта господарювання. За типологією інновацій, що будуть запроваджуватися або діють на сьогодні, інноваційний потенціал доцільно розглядати з позицій орієнтації на задоволення потреб конкретного працівника/споживача або на розвиток науково-технічного прогресу. За переважним змістом інноваційний потенціал може бути спрямований на розроблення і впровадження продуктивних, технологічних, управлінських, соціальних та інших типів інновацій, що необхідно враховувати протягом здійснення етапів і стадій створення нововведень.

Таким чином, під інноваційним потенціалом підприємства необхідно розуміти сукупність процесів, пов'язаних із здійсненням інноваційної діяльності в поточному й стратегічному періодах, що вимагають залучення як традиційних ресурсів, так і інноваційних, які використовуються для забезпечення інноваційного шляху розвитку підприємства, у результаті чого створюється система нововведень або окремі інновації різного рівня.

Такий складний об'єкт управління вимагає специфікації концепції управління ним із метою досягнення системи цілей підприємства, у тому числі цілей управління інноваційним потенціалом. Оскільки підприємства як самостійні суб'єкти господарювання мають право обирати методи управління інноваційним потенціалом, то необхідно перш за все проаналізувати особливості існуючих підходів до управління крізь призму сутності інноваційного потенціалу. У сучасних умовах набули широкого використання три основних методологічних підходи до управління: процесний, системний і ситуаційний [23].

Системний підхід передбачає використання принципу системності, тобто дослідження інноваційного потенціалу як сукупності взаємозв'язаних елементів, що функціонують як єдине ціле, в умовах впливу факторів зовнішнього середовища. Інноваційний потенціал, як було показано вище, має певну кількість його видових проявів, що є взаємозв'язаними в рамках конкретної виробничої системи, а також є результатом і чинником інших складових потенціалу підприємства. Так, наприклад, створення і реалізація інноваційного потенціалу неможлива без використання фінансової бази підприємства, оскільки на всіх стадіях інноваційного процесу необхідною умовою є наявність визначеної кількості різних джерел фінансування залежно від умов їх залучення і використання. Однак наявність лише фінансових ресурсів не означатиме достатньої умови створення і реалізації інноваційного потенціалу, оскільки вимагатиме певної матеріально-технічної бази в умовах розвитку науково-технічного прогресу (результат впливу факторів макросередовища), створення відповідної команди, яка буде здійснювати створення і комерціалізацію нововведення (результат дії чинників соціального й демографічного оточення підприємства, купівельної спроможності споживачів, ефективності управління інноваційною

діяльністю). Тобто інноваційний потенціал є системою і до нього в повній мірі необхідно використовувати системний підхід для структуризації управління на рівні підприємства. Відповідно до отриманих вище результатів мета управління інноваційним потенціалом повинна представлятися в розрізі двох аспектів – ресурсів, що використовуються для створення і реалізації інноваційного потенціалу підприємства, а також видових проявів інноваційного потенціалу. Причому ці два об'єкти управління є невіддільними одне від одного.

Використання лише системного підходу до структуризації управління інноваційним потенціалом підприємства є недостатнім, оскільки він спрямований лише на дослідження об'єкта управління, залишаючи поза увагою детальний аналіз факторів макрооточення підприємства, методів, функцій та складових управлінського впливу на інноваційний потенціал суб'єкта господарювання. Дослідження цих складових доцільно за умови застосування процесного підходу.

Розглядаючи управління інноваційним потенціалом як процес, необхідно акцентувати увагу передусім на послідовності дій, спрямованих на досягнення мети й системи цілей управління інноваційним потенціалом підприємства. Це, у свою чергу, вимагає їхньої постановки, що і становить різницю між системним і процесним підходами. За таких умов, як відзначають науковці, процес управління інноваційним потенціалом підприємства має низку переваг, що спрощують практичне застосування науково-методичних розробок: спрямованість на досягнення встановленої мети, прозорість самого процесу управління, гнучкість та адаптивність системи до змін внутрішнього й зовнішнього середовища [23]. При цьому сам процес управління інноваційним потенціалом підприємства повинен представлятися у вигляді сукупності взаємозв'язаних функцій – організації, планування, мотивації та контролю, які забезпечуватимуть досягнення мети й системи цілей управління інноваційним потенціалом суб'єкта господарювання за рахунок впливу суб'єкта управління на об'єкт наявними методами управління.

Відповідно до сутності інноваційного потенціалу функція планування в контексті управління ним повинна являти собою насамперед обґрунтування цілей створення і реалізації інноваційного потенціалу як тактичного, так і стратегічного характеру. До стратегічних цілей управління інноваційним потенціалом слід перш за все віднести забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, оскільки впровадження нововведень сприятиме зміцненню положення підприємства в умовах конкурентної боротьби. Система тактичних цілей повинна повною мірою відповідати поставленій меті. Це можливо лише за умови виконання принципу безперервності побудови планів, що створюватиме підґрунтя поступального розвитку інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання [24]. Однак сама по собі функція планування інноваційного потенціалу не забезпечує досягнення поставлених цілей, оскільки для цього необхідно залучати певні ресурси, які складають економічну природу досліджуваного поняття. Разом з тим наявні ресурси необхідно спрямовувати на досягнення тих цілей, які визначені на певний період і в достатньому обсязі, що вимагає функції організації управління інноваційним потенціалом підприємства у вигляді створення відповідної структури: підрозділів підприємства з делегуванням їм відповідних повноважень, визначення відповідальних і обґрунтування прав розпорядження і використання ресурсів для досягнення тактичних і стратегічних цілей управління інноваційним потенціалом підприємства.

Визначення структурних підрозділів підприємства й відповідальних виконавців

управління інноваційним потенціалом підприємства вимагатиме на подальших етапах обґрунтування системи мотивації праці для створення умов зацікавленості в результатах наукових і практичних розробок, пов'язаних зі створенням нововведень або виконанням відповідних робіт, спрямованих на досягнення інноваційного розвитку підприємства. Тобто сутність даних дій покликана вирішити проблеми, що виникають у процесі створення й ефективного використання інноваційного потенціалу суб'єкта господарювання.

Наявність зазначених функцій управління – організації, планування і мотивації – є недостатньою умовою досягнення цілей управління інноваційним потенціалом підприємства, оскільки вони (функції) зазначають лише напрямки створення і реалізації інноваційного потенціалу й не передбачають порівняння фактично досягнутих і запланованих результатів. Цю функцію в контексті управління інноваційним потенціалом суб'єктів господарювання виконує контроль. Разом з тим необхідно зазначити, що ніяка із цих функцій не матиме переважного значення у процесі управління потенціалом підприємства, оскільки всі вони тісно взаємозв'язані: так, наприклад, недостатній рівень планування інноваційного потенціалу може призвести до створення неефективних організаційних форм здійснення інноваційної діяльності, що створить несприятливий клімат в інноваційній команді і, як результат, незадовільний рівень використання інноваційного потенціалу підприємства. Такі підсумки управління інноваційним потенціалом підприємства є результатом дії факторів внутрішнього середовища підприємства, а також наслідком негативного впливу чинників макросередовища безпосереднього оточення [25], які доцільно діагностувати в процесі управління інноваційним потенціалом суб'єктів господарювання для запобігання появі загроз створенню і реалізації інноваційного потенціалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інноваційний потенціал підприємства повинен представлятися як сукупність процесів, пов'язаних із здійсненням інноваційної діяльності в поточному й стратегічному періодах, що вимагають залучення як традиційних ресурсів, так і інноваційних, які використовуються для забезпечення інноваційного шляху розвитку підприємства, у результаті чого створюється система нововведень або окремі інновації різного рівня.

Це вимагає відповідних змін у методах управління інноваційними потенціалом. Авторський підхід до структуризації управління інноваційним потенціалом передбачає використання процесного й системного наукових підходів. Застосування системного підходу в контексті управління інноваційним потенціалом підприємства передбачає виділення ресурсів, що використовуються для створення інновацій з одного боку, а також типів нововведень, які створюються з цих ресурсів відповідно до поставлених цілей. Тобто ресурси та типи інновацій є об'єктами управління, що визначають цілі такого управління – стратегічні (забезпечення інноваційного розвитку підприємства) і тактичні. Застосування процесного підходу вимагає дослідження способів досягнення поставлених цілей, що передбачає деталізацію функцій управління – організації, планування, мотивації, контролю – крізь призму факторів мікро- і макрооточення підприємства.

Запропоновані уточнення механізму управління інноваційним потенціалом підприємства потребуватимуть на подальших етапах обґрунтування системи цілей, способів і методів управління інноваційним потенціалом, а також методичних підходів до його оцінки з урахуванням видових проявів. Це створюватиме передумови для переходу підприємств на інноваційний тип розвитку з переважним інтенсивним використанням обмежених ресурсів.

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Загородній А.Г. Методичний підхід до виробу інноваційної стратегії підприємства / А.Г. Загородній, В.М. Чубай // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №6. – С.95.
3. Ганущак–Єфименко Л.М. Моделювання організації взаємодії процесу управління інноваційним розвитком підприємства / Л.М. Ганущак–Єфименко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №1. – С.90.
4. Ганущак–Єфименко Л.М. Шляхи реалізації стратегічного підходу в управлінні інноваціями / Л.М. Ганущак–Єфименко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №12. – С.106.
5. Ілляшенко С.М. Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства на засадах маркетингу інновацій / С.М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №12. – С.111.
6. Яремко Л.А. «Нова економіка» та інноваційний розвиток / Л.А. Яремко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – Т.1. – С.25-30.
7. Міщенко С.П. Концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств у ринковій економіці / С.П. Міщенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С.190-195.
8. Антоненко І.В. Типологія и классификация инновационного потенциала экономической системы / И.В. Антоненко // Проблемы современной экономики. – 2010. – №2. – С.78.
9. Івасюк В.В. Оцінка рівня реалізації інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств / В.В. Івасюк // Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2010. – Вип.20.8. – С.184-190.
10. Макаренко М.В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону / М.В. Макаренко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №3. – Т.1. – С.62-71.
11. Яковлев А.І. Економічна сутність та методичні основи визначення рівня потенціалу виробничої системи / А.І. Яковлев, О.П. Косенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №2. – С.172-178.
12. Кравченко С.І. Оцінка достатності інноваційного потенціалу підприємства / С.І. Кравченко, О.В. Корнева // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – 2009. – Вип. 36-1. – С.125-132.
13. Ульяницкая Н.С. Система категорий, связанных с управлением инновационным потенциалом предприятия / Н.С. Ульяницкая // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №2. – С.188-193.
14. Овечкіна О.А. Теоретико-методичні засади ресурсозбереження інноваційного потенціалу вітчизняних економічних суб'єктів в умовах глобалізації / О.А. Овечкіна, К.В. Іванова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – Т.2. – С.90-96.
15. Кривич Я.М. Управління інноваційним потенціалом банку: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Кривич Яна Миколаївна – Суми : ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2010. – 282 с.
16. Герасимов В.В. Управление инновационным потенциалом производственных систем : монография / В.В. Герасимов, Л.С. Минина, А.В. Васильев / Новосиб. гос. Архитектурно-строит. ун-т. – Новосибирск : НГАСУ, 2009. – 64 с.
17. Чухрай Н.І. Моніторинг інноваційного потенціалу підприємств : Методичні рекомендації // за науковою редакцією Є.В. Криківського, С.О. Маяковського. – Львів: Львівське обласне управління статистики Державного комітету статистики України, Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. – 48 с.
18. Богма О.С. Сутність інноваційного потенціалу / О.С. Богма // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2011. – №1. – С.12-15.
19. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства як об'єкт управління в перебігу еволюції теорії стратегічного управління / Н.С. Краснокутська // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2009. – №1. – С.169-177.
20. Косенко А.П. Исследование факторов инновационного потенциала на мезоуровне / А.П. Косенко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія:

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

економічна. – 2005. – Вип. 100-2. – С.12-19.

21. Лященко О.В. Проблеми оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства / О.В. Лященко // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – №2. – С.176-180.

22. Фірсова С.М. Основні елементи інноваційного потенціалу / С.М. Фірсова, С.В. Чеботар // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №3. – С.202-207.

23. Лепа Р.Н. Анализ методологических подходов к управлению и принятию решений на предприятии. / Р.Н. Лепа // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – 2005. – Вип. 100-1. – С.77-84.

24. Миллер Б. Инновационное развитие и сетевое управление / Б.Миллер // Проблемы теории и практики управления. – 2011. – №9 – С.25.

25. Шульгіна Л.М. Сучасні концепції стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства / Л.М. Шульгіна, В.В. Юхименко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №3. – Т.2. – С.79-84.

О.Ю.Шилова, Е.С.Чермошенцева

Инновационный потенциал предприятия: сущность и механизм управления

Рассмотрена сущность понятия «инновационный потенциал предприятия», его взаимосвязь с составляющими потенциала предприятия, представлено авторское трактование этой категории. Предложены составляющие механизма управления инновационным потенциалом предприятия, обеспечивающие активизацию инновационных процессов экономических агентов национальной экономики.

Ключевые слова: инновационный потенциал, предприятие, управление, цель, функции.

O.Yu. Shilova, E.S.Chermoshentseva

The innovative potential of the enterprise: the nature and mechanism of control

The essence of the concept of “innovative potential of the company”, its relationship with the components of company's potential is considered, provided the author's interpretation of this category. Components of the mechanism for managing the innovation potential of enterprises providing intensification of innovative processes economic agents of the national economy are proposed.

Keywords: innovation potential, enterprise, management, goal, function.

Отримано 25.01.2012 р.